

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIORCERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

PUDUNGWANA 2019

TATAISO YA HO TSHWAYA

MATSHWAO: 70

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 8.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**TATAISO YA HO TSHWAYA TEKOKUTLWISISO**

- Kaha sepheo e le ho lekola kutlwisiso ya moithuti, mopeleto o fosahetseng le diphoso tsa puo karabong di se ke tsa nkelwa matshwao ntle le ha diphoso tseo di nyotobetsa moelelo/kutlwisiso. (Diphoso di nne di bontshwe)
- Ha mohlahlobuwa a sebedisitse mantswe a tswang puong e nngwe e seng ena a hlahlojwang ho yona, mantswe ao a se natswe, hape a se ke a nkelwa matshwao ha karabo e ntse e na le moelelo o utlwahalang. Leha ho le jwalo haeba lentswe le hlahang puong e nngwe le sebedisitswe temeng ebile le hlahella e le karabo e nepahetseng le fuwe matshwao.
- Bakeng sa potso e bulehileng, mohlahlobuwa a se ke a abelwa matshwao bakeng sa karabo ya E/TJHE kapa KE A DUMELA/HA KE DUMELE. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.
- Ho se fanwe ka matshwao bakeng sa NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.
- Ha karabo e hloka lentswe le le leng empa mohlahlobuwa a fane ka polelo e felletseng, a abelwe matshwao ha feela lentswe le nepahetseng le sehelleltswe mola/qatsohisitswe.
- Ha potso e batla dintlha tse pedi/tharo, mohlahlobuwa yena a fane ka dintlha tse fetang tse boletsweng, ho tshwauwe tse pedi/tharo tse qalang.
- Amohela mantswe a hlahang dipuong tse sebediswang mabotoweng a fapaneng.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka botlalo.

POTSO YA 1

- 1.1   ○ Banana ba imang ba ntse ba le sekolong.
           ○ Matitjhere le batswadi ba fellang bana ba diehang ho tshwara se rutwang pelo.
           ○ Boitshwaro bo hlephileng ba baithuti.
           ○ Dithethefatsi
           ○ Ho hloka batswadi ho lebisang hore bana ba hlekefetswe ke bahlokomedi ba bona.
           ○ Maqulwana a dinokwane a thibelang baithuti ho ya sekolong. ✓
           (Tshwaya e le nngwe feela.) (1)
- 1.2   ○ Thuto ya mahala
           ○ Baithuti ba fuwa dijo letsatsi le leng le le leng. ✓
           (Tshwaya e le nngwe feela.) (1)
- 1.3   E toboketsa hore batswadi le matitjhere ba dula ba komotela baithuti ba diehang ho tshwara se rutwang kamehla. ✓ ✓ (2)
- 1.4   Baithuti e ba makgoba a dithethefatsi.
           Ba fetoha dinokwane. ✓
           Ba fella tjhankaneng. ✓
           (Tshwaya tse pedi feela.) (2)

- 1.5 Mapolesa a ka lemosa baithuti ka kotsi ya tshebediso ya dithethefatsi. ✓ (1)
- 1.6 Baithuti ba tshwarang seo ba se rutwang kapele ba nka dilemo tse mmalwa feela ba le sekolong ha ba diehang ho tshwara se rutwang ba nka nako e telele ba le sekolong. ✓✓ (2)
- 1.7 Mafosi – Ha se baithuti bohle ba hlekefeditsweng ba tswang sekolong, mme ba qetella ba fetohile dinokwane tse lallang batho tseleng. ✓✓ (2)
- 1.8 Se re bolella hore bahlokamedi ba dikgutsana tseo ba a di hlekefetsa leha ba iketsa eka ba a di hlokomela. ✓✓ (2)
- 1.9 D/tlase kगतello ya maikutlo ✓✓ (2)
- 1.10 E, le nepahetse. Mapolesa a ka kgona ho hlaba baithuti malotsana kaha a bone maphelo a mangata a batho a senyeha ka baka la dithethefatsi hape a bone sehloho sa dithethefatsi bathong ba di sebedisang.

KAPA

- Tjhe, ha le a nepahala. Baithuti ba bang ba sa tsebeng ka tsona ba ka iphumana ba le tekong ya ho di sebedisa ebe ba qetella ba tswile sekolong. ✓✓
(Maikutlo a tsheheditsweng hantle a nne a amohelwe.) (2)
- 1.11 Setjhaba se ka thusa bana bana ka seo ba se hloakang le ho ba kgalema ha se bona ba tswa taolong. ✓✓
(Ho elwe hloko dikarabo tse ding tsa bahlahlobuwa.) (2)
- 1.12 Ba tsheha moshanyana ya supilweng ka monwana. ✓ (1)
- 1.13 Ho na le baithuti ba hlekefetsang ba bang dikolong. ✓✓ (2)
- 1.14
  - Moshemane ya tlokwang a ka iphumana a aparetswe ke kgalefo hoo a ka qetellang a ntshitse e mong kotsi.
  - A ka tlohella sekolo ka lebaka la ho apanelwa ke ditlhong le tshabo ya baithutimmoho le yena. ✓✓
 (Tshwaya e le nngwe feela, mme le maikutlo a mang a utlwalang a nne a amohelehe.) (2)
- 1.15 E re utullela hore o mahlomoleng/maswabing hobane o dihile hlooho o mamelletse sena se etswang ho yena. ✓✓ (2)

- 1.16 Temeng ya B ho na le baithuti ba hlekefetsang moithuti e mong, mme ke yona tabakgolo e fuperweng ke tema ya A, ho hlakisa a mang a mabaka a ka etsang hore baithuti ba tlohele sekolo. ✓✓ (2)
- 1.17
- Nka tlalehela matijhere kapa motho e moholo lapeng ha a le teng.
  - Nka leka ho itwanela kgahlanong le batlatlapi ba ka. ✓✓
- (Tshwaya e le nngwe feela, mme le maikutlo a mang a utlwahalang a nne a amohelehe.) (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2****TEMA YA C**

Ditlelabore di ka kgaola bana menwana ya matsoho. ✓ Mosi wa ditlelabore o ka fofatsa mosebedisi wa tsona. ✓ ebile di ka etsa bana botsebetutu. ✓ Ditlelabore di ka tjhesa matlo, ✓ ebile le dimela di ka tjha. ✓ Diphoofole tsa hae le tsona di ka baleha. ✓ Batho ba ka tshwarwa ke mafu a matshwafo, ✓ mme maemo a lelwapi a ka ameha hampe. ✓

Palo ya mantswe (57)

QOTSO		DINTLHA	
1	'... bana ba kgaohang menwana e ntse e eketseha ka lebaka la ho hotetsa ditlelabore.'	A	Ditlelabore di ka kgaola menwana ya bana ya matsoho. ✓
2	'... mosebedisi wa tsona a ka fetoha sefofu ka ho panya ha leihlo.'	B	Mosi wa ditlelabore o ka fofatsa mosebedisi wa tsona. ✓
3	'... ba ka fetoha botsebetutu mme sena se ka fetola thabo ya bona maswabi.'	C	Bana e ka ba botsebetutu. ✓
4	'... haufi le ntlo kapa hona ka tlong matlo a mangata a ka tjha lore!'	D	Ditlelabore di ka tjhesa matlo. ✓
5	'... di tjhesa hlaha mme ho ameha dimela le diphoofole'	E	Dimela di ka tjha. ✓
6	'Diphoofole tsa lapeng di jela kgwebeleng ...'	F	Diphoofole tsa hae di ka baleha. ✓
7	'... batho ba tshwarwe ke lefu le amang matshwafo.'	G	Batho ba ka tshwarwa ke mafu a matshwafo. ✓
8	'... Mosi ona o lematsa lelwapi le re ...'	H	Maemo a lelwapi a ka ameha hampe. ✓ Palo ya mantswe (57)
Ho shejwe dintlha tse supileng feela.			

HO TSHWAYA KGUTSUFATSO:

Ho tshwauwa ha kgutsufatso ho itshetlehile hodima ho kenyeletsa dintlha tse hlokwang ke potso.

Kgutsufatso e tlameha ho tshwauwa ka tsela e latelang:

- **Kabo ya matshwao:**
  - Matshwao a 7 bakeng sa dintlha tse 7 (ntlha e le 1 bakeng sa ntlha ya sehlooho).
  - Matshwao a 3 bakeng sa puo
  - Matshwao kaofela: 10
- **Kabo ya matshwao a puo ha bahlahlobuwa ba sebedisitse mantswe a bona:**
  - Ha dintlha tse 1–3 di nepahetse: fana ka letshwao le 1
  - Ha dintlha tse 4–5 di nepahetse: fana ka matshwao a 2
  - Ha dintlha tse 6–7 di nepahetse: fana ka matshwao a 3
- **Kabo ya matshwao a puo ha bahlahlobuwa ba sebedisitse diqotso di le jwalo:**
  - Diqotso tse 6–7: se fane ka matshwao bakeng sa puo
  - Diqotso tse 1–5: fana ka letshwao le 1 bakeng sa puo

ELA HLOKO:

- **Palo ya mantswe:**
  - Batshwayi ba tlameha ho nnetefatsa palo ya mantswe a sebedisitsweng.
  - Se ke wa hula matshwao haeba bahlahlobuwa ba sa bontsha palo ya mantswe a sebedisitsweng kapa haeba palo ya mantswe a sebedisitsweng e ngotswe e fosahetse. Ha palo ya mantswe e tlotse moedi o boletsweng, bala ho fihla palong ya mantswe e behilweng, ebe o emisa moo.

Mohlala

Puo	Polelo/Polelwana			Palo ya mantswe
Sesotho	Ke	a	tsamaya	3

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEHO TSA PUO LE DITLWAELO TSA TSHEBEDISO YA PUO

TATAISO YA HO TSHWAYA THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO

- **Mopeleto**

- Dikarabo tsa lentswe le le leng di tshwauwe di nepahetse leha mopeleto o fosahetse, ntle leha phoso eo e nyotobetsa moelelo wa lentswe leo.
- Dikarabo tse ngotsweng ka dipolelo tse felletseng, mopeleto o fosahetseng o se ke wa Abelwa dintlha haeba tshebediso ya puo e le yona e hlahlojwang.
- Moo ho hlahlojwang kgutsufatso ya mantswe, karabo e be le matshwao a nepahetseng a puo.
- Dibopeho tsa dipolelo e be tse nepahetseng di be di ngolwe ka dipolelo tse felletseng ho latela ditaelo.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka ho botlalo.

POTSO YA 3: PAPATSO

- 3.1 ○ O ka sebedisa watsapo.
○ O ka sebedisa feisibuku. ✓
(Tshwaya e le nngwe feela.) (1)
- 3.2 Ho thibela hore motho e mong le e mong a etse kopo leha a sa ithutela mosebetsi wa dimmaeneng. ✓ (1)
- 3.3 E ba susumetsa ka ho ba fa tshepo ya ho iteka kaha ha ba tsebe mohlang ba ka atlehang ha ba entse dikopo tsa basari. ✓✓
(Tshwaya e le nngwe feela.) (2)
- 3.4 Tshebediso ya ditshwantsho e tshehetsa dikahare tsa papatso ka tsela ya hore e bontsha bong bo batlehang le batho ba dilemo tse boletsweng feela. ✓✓ (2)
- 3.5 Tshekamelo le kgethollo di hlahella ka hore babapatsi ba bontshe ha batho ba habilweng e le basadi feela, mme batho ba bontate ba thibetswe ho etsa dikopo.

E bile e bontsha le kgethollo ya batho ba ho tloha ho dilemo tse 26 ho ya hodimo. ✓✓ (2)
- 3.6 Potso ena e etsa hore baithuti ba basadi ba be le tshepo ya hore dikopo tsa dibasari di tla amohelwa. ✓✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 4: KHATHUNU

- 4.1 Polelo ena e tshehetsa se etswang ke monna wa 2 ka hore ho kgaolwa ha phepelo ya motlakase ho entse hore a bokelle dikgantshi tshohle mme o se a ebesela jwalo ka lehlanya. ✓✓ (2)
- 4.2 E re senolela hore phepelo ya motlakase e dula e kgaoha kgafetsakgafetsa, mme baahi ba iphumana ba le lefifing boholo ba nako ke ka hoo batho ba lokelang ho ikatela ka dintho tse kgantshang. ✓✓ (2)
- 4.3 B/tsotelle ✓✓ (2)
- 4.4 Lentswe meqeqeko le bolela thoto e ngata, mme o bontsha ho phoqa mokgwa oo monna enwa a tshwereng dintho tse kgantshang tse ngata kateng. ✓✓ (2)
- 4.5 E, hobane monna wa 2 o bonahala a tshohile hore phepelo ya motlakase e ka kgaoha neng kapa neng ke ka hona a ipokelleditseng ka dikgantshi. ✓✓ (2)

[10]**POTSO YA 5: TEMA YA PROSA**

- 5.1
  - O bontsha hore ba tsuba haholo ho feta tekano.
  - O re tiisetsa hore o tenehela batho ba tsubang.
  - O bontsha hore ba tsamaya ba tsubela hohle ba sa kgethe sebaka. ✓✓
 (Tshwaya e le nngwe feela.) (2)
- 5.2 Ha takatso e mo fihlela o etsa eng kapa eng hore a fumane kwae. ✓✓ (2)
- 5.3
  - E matlafatsa ntlha ya hore batho ba tsubang kwae ya dinko ba e hula hangata ho fihlela kgotsofalo.
  - E bontsha hore motho ya e tsubang o a e mamella, mme e a mo natefela. ✓✓
 (Tshwaya e le nngwe feela.) (2)
- 5.4 Ke ntlha. Ke taba e fupuditsweng, mme ya nnetefatswa hore ha setsubi se sa tsuba ha se kgone ho nahana le ho sebetsa hantle. ✓✓ (2)
- 5.5 Tshebediso ya lentswe kakatletse e matlafatsa ntlha ya hore ha takatso ya ho tsuba e fihlela setsubi ha se kgone ho phonyoha kapa ho iphapanyetsa yona kaha se se se le taolong ya takatso eo. ✓✓ (2)

[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70